

VANKILA- TARINOITA SÖRKÄSTÄ

MIKKO KIISKILÄ

MIKKO KIISKILÄ

**VANKILA-
TARINOITA
SÖRKASTA**

BAZAR

Ensimmäinen painos

© Mikko Kiiskilä ja Bazar Kustannus Oy 2026

Bazar Kustannus on osa Werner Söderström Osakeyhtiötä

Lönnrotinkatu 18 A, 00120 Helsinki

ISBN 978-952-870-312-9

Taitto Jukka Iivarinen / Taittopalvelu Vitale

Painettu EU:ssa

Tuoteturvallisuuteen liittyvät tiedustelut:

tuotevastuu@bazarkustannus.fi

Tiili puree, ja siitä jää jälki.

SISÄLLYS

Aluksi: Yhden lyönnin Kyykkänen.....	9
Ensikohtaamisia	21
Viittomakielen tulkki.....	31
Turvallisuuspäivät nahkajussina.....	44
Ossin toinen kakku	51
Viimeinen loma	61
Sörkka rokkaa	71
Uupunut pakkaaja.....	79
Liian innokkaat putsarit.....	85
”Muru tai kilo, ihan sama”	89
Vankilapuhelimia.....	97
Huumeita heittämällä, viinaa keittämällä.....	107
Ossin vika kakku	113
Yhdet puheet.....	118
Savuton vankila.....	121
Huumoria synkkydessä.....	126
Rasismin loppu.....	135
Pamppukopin kuulumisia	142
Kyyninen sijaisvartija	147
Murhan yrittäminen	150
Väkivallan varjossa.....	157

Hullu Abdi.....	163
Vangin lupaus.....	179
”Vaihdetaan lähes käyttämätön pyörätuoli huumeisiin”	187
Siivoaako Hannu?	194
Kirjanpitäjä.....	200
Limsamies.....	207
Kuka on Sörkan paras pamppu?.....	215
Tapon yritys	222
Kaksi todellisuutta	227
Epilogi: Nordiksella.....	233
 Loppusanat ja kiitokset.....	 239

ALUKSI: YHDEN LYÖNNIN KYKKÄNEN

Oli tavallinen työpäivä Sörkassa, yksi sadoista. Siinä vaiheessa uraani niitä oli paljon enemmän takanapäin kuin edessä. Istuin vakiintuneella paikallani pamppujen kopissa. Palveluspaikka oli tuttu ja turvallinen idän ykkönen, nykyiseltä nimeltään se olisi Bertta yksi. Olin työskennellyt samassa siivessä ylivoimaisesti suurimman osan urastani. Osasto oli koko sen ajan pysynyt luonteeltaan samanlaisena. Se oli niin sanottu suljettu osasto. Siellä asuvat vangit olivat ajautuneet ongelmiin tavallisilla osastoilla ja vaativat intensiivisempää valvontaa. Taustalla oli aina rikkeitä, joista tavallisimpia olivat kaman vetäminen ja tappelut vankitovereiden kanssa.

Osa vangeista oli osastolla jäähyllä. He korjasivat käytöstään ja pääsivät takaisin vapaampiin oloihin. Osalle suljetun osaston tiukat struktuurit sopivat hyvin, eivätkä he edes halunneet muualle. Siellä ei tarvinnut huolehtia itseään aamulla ruokalan kautta työpajalle tai kouluun, eikä muutenkaan huolehtia juuri mistään. Ruoka jaettiin suoraan selliin, ja kanttiiniostoksetkin tuotiin sellin ovelle.

Ovet olivat auki vain vähän aikaa päivällä, ja vartijat olivat silloin aina paikalla. Osa vangeista ei omienkaan sanojensa mukaan olisi osannut elää avoimemmissa vankilaoiloissa. He kokivat suljetun osaston tiukat säännöt ja rajalliset toiminnot rauhoittavaksi.

Seurailin pleksilasin läpi vankien touhuja kongilla. Sellien ovet olivat auki, ja tilanne oli rauhallinen. Vangeilla olivat meneillään niin sanonut toimet. Niiden aikana voi käydä suihkussa, seurustella vankitovereiden kanssa, laittaa ruokaa ja käyttää osaston käytävällä olevaa vankipuhelinta. Soittoaikaa oli vähän, ja puhelimeen oli jatkuva jono. Toimien aikana oli myös mahdollisuus asioida henkilökunnan kanssa, jos hoidettavia asioita oli.

Vanki Kyykkänen oli asioimassa vartijoiden toimiston ovella. Kyykkänen ei ollut mikään alfauros tai kongin kovin jätkä, mutta hän oli lusunut paljon ja tiesi hyvin sekä vankilan viralliset että kirjoittamattomat säännöt. Kyykkänen oli todennäköisesti hakemassa postia tai kyselemässä jotain muuta, tavallista vankilan arkeen liittyvää asiaa. Kokenut vanki ei yleensä tehnyt virheitä ja tuli hyvin toimeen pamppujen kanssa. Ehkä siitäkin syystä vitsailu vartijoiden edessä lähti sinä päivänä käsistä.

Kyykkäsen kanssa samaan aikaan toimiston ovelle nimittäin saapui asuinsiiven portaikon suunnasta äkkipikaisena ja väkivaltaisena tunnettu Rytkönen. Hänen synkästä katseestaan näki heti, ettei ollut hyvä päivä. Eikä Rytköselle kannattanut hyvänäkään päivänä vittuilla. Kyykkänen ei nyt kuitenkaan Rytkösen mielentilaa

huomannut vaan huudahti jonkinlaisena vitsikkäänä tervehdyksenä: ”Rytkönen, mitäs vasikka!”

Kuuloetaisyyden päässä olevat vangit jähmettyivät paikoilleen. Niin myös me pamput. Niin järjenvastainen ja typerä Kyykkäsen heitto oli. Solvaus oli pahin mahdollinen, ja vieläpä kailotettu muun vankiyhteisön kuullen. Täällä vasikat olivat samalla tasolla seksuaalirikollisten kanssa, ja sellaiseksi nimittely johti sataprosenttisen varmasti välienselvittelyyn ja rankaisuun – ennemmin tai myöhemmin.

Rytkösen reaktio oli välitön. Iso nyrkki heilahti nopeasti ja jysähti Kyykkästä suoraan leukaan. Mies putosi tajuttomana lattialle. Minä syöksyin muiden pamppujen mukana kiinni Rytköseen, joka ihasteli työnsä jälkiä tekemättä lainkaan vastarintaa. Pari pamppua irrottautui Rytkösestä ja siirtyi tarkistamaan Kyykkäsen vointia. Me muut saattelimme Rytkösen eristysselliin rauhoittumaan. Rytkönen oli tyrmistynyt Kyykkäsen kielenkäytöstä ja toisteli moneen kertaan ”Ei tommosta voi sanoa saatana, ei vaan voi”. No, siinä hän oli oikeassa. Ei voi. Ja vaikka voisikin, niin ei kannata.

Omaa toimintaansa Rytkönen piti oikeutettuna. ”Pakokohan mun oli lyödä!”, hän mesosi vielä pitkään eristyssellin oven sulkemisen jälkeenkin. Ja kyllä, siinä maailmassa, siinä hetkessä Rytkösen oli pakko lyödä. Se oli ainoa tapa, jolla Rytkönen pystyi säilyttämään asemansa vankiyhteisössä – ja kasvonsa. Reagoimatta jättäminen olisi ollut heikkouden ja alistumisen merkki.

Kyykkäsen virhearviointia on vaikea ymmärtää. Hän oli arvoasteikossa kaukana Rytkösen alapuolella, ja vieläpä fyysisesti tätä paljon heikompi. Mies tiesi varmasti heti lattialta herätessään, että oli tullut mokanneeksi pahemman kerran. Kyykkänen ei saanut tyrmäyksestä pahempia vammoja, jos sellaiseksi ei lasketa uutta, vähemmän mairittelevaa lempinimeä, Yhden lyönnin Kyykkänen.

Kyykkänen tutkittiin vankilan poliklinikalla, ja mies palasi takaisin osastolle vielä samana päivänä. Hän oli kuitenkin hermostunut ja peloissaan. Rytkönen tunnettiin väkivaltaisena ja pitkävihtaisena miehenä, ja Kyykkänen pelkäsi joutuvansa maksamaan lisähintaa huutelustaan. Eikä turhaan. Rytkönen olikin vihainen. Vankilassa pahoinpitelyyn syyllistyminen tai muu rike, esimerkiksi kaman vetäminen, johti lähes väistämättä seuraamuksiin. Vanki saattoi menettää työpaikkansa ja joutua asumaan suljetummissa olosuhteissa. Jos hän muuten oli jo päässyt poistumisluvulle vankilan ulkopuolelle, uusi poistumislupahakemus ei rikkeen jälkeen varmasti olisi mennyt läpi. Seurauksena oli yleensä myös joko vankilan sisäinen kurinpitörangaistus tai asia siirrettiin poliisin tutkittavaksi.

Sisäisenä kurinpitörangaistuksena hyvin yleinen seuraamus oli yksinäisyysrangaistus, jolloin vanki eristettiin muusta vankiyhteisöstä määrääjäksi. Siihen sisältyi myös rajoituksia omaisuuden hallussapitoon. Esimerkiksi televisio otettiin pois yksinäisyysrangaistuksen ajaksi. Jotain näistä seuraamuksista oli nyt tiedossa Rytköselä. Vankilamaailman lakien mukaan syyllinen tapauksessa oli siis

Kyykkänen. Täällä hakattu mies oli vastuussa sekä omasta kohtalostaan että tekijälle aiheutuvista seuraamuksista. Hän oli rikkonut vankilan kirjoittamattomia sääntöjä ja saattanut Rytkösen tilanteeseen, jossa oli ollut pakko lyödä.

Kyykkäsen asema oli huono. Hänellä oli syytäkin pelätä.

Pamput hoitivat nujakasta aiheutuneet paperihommat. Alustavat kuulemiset pidettiin ja kirjattiin. Tyypilliseen tapaan asianosaisten lausumat olivat niukkoja – kummallakaan ei ollut mitään sanottavaa. Tapauksella oli kuitenkin poikkeuksellisesti useita virkamiestodistajia.

Suurin osa vankilaväkivallasta tapahtuu henkilökunnan katseilta piilossa, mutta tällä kertaa puolenkymmentä pampua oli nähnyt tilanteen lähietäisyydeltä, ja tapaus oli johdon toimesta päätetty siirtää poliisin tutkittavaksi. Rytkönen oli tämän tiedon jo saanut ja päässyt pois eristys-sellistä. Odotettuna seurauksena hänet oli siirretty suljetummalle osastolle. Tilanne oli rauhoittunut.

Koska Rytkönen kuitenkin kantoi edelleen kaunaa Kyykkäsellemme, he asuivat eri osastoilla eivätkä kohdanneet toisiaan. Osastojen ulkoilut järjestettiin samalla pihalla mutta eri aikaan. Rytkösen sellin ikkuna oli kuitenkin ulkoilupihan kohdalla, ja sieltä huutelemalla hän purki Kyykkäsellemme pahaa mieltään uhkausten muodossa. Hän vaati hyvitystä. Keinot sellaiseen olivat kuitenkin vankilassa hyvin rajalliset. Ainoa vaihtoehto olisi ollut Kyykkäsen hakkaaminen tai hakkauttaminen uudestaan.

Rytkösellä oli kuitenkin ajatus asian hoitamisesta muuten kuin väkivallan avulla. Tämä ei ole vankilamaailmassa tavatonta, myös siellä neuvotellaan ja sovitaan asioista. Joskus tehdään niin sanottu välirauha, joka tarkoittaa sitä, että riitoja ja kaunoja ei selvitetä vankilassaoloaikana vaan odotetaan, että molemmat pääsevät ensin siviiliin. Tällainen järjestely on esimerkiksi joskus sovittu kahden moottoripyöräkerhon välille. Vankilassa vihanpito ja väkivalta aiheuttavat hankaluuksia riidan molemmille osapuolille. Henkilökunnan toimien kiristytessä elintila käy ahtaaksi myös itselle, ei vain vastapuolelle.

Rytkösen ajatus liittyi kuitenkin rahaan. Sitä ei Kyykkäsellä olisi, ja sen Rytkönenkin tiesi. Mutta sitä voisi hankkia!

Ikkunasta huutelemalla käytiin nyt neuvottelu, jonka minä satuin kuulemaan. Rytkönen ehdotti Kyykkäsellemä, että kun juttu tulisi aikanaan käräjäoikeuteen ja Rytkönen todettaisiin syylliseksi pahoinpitelyyn, vaatisi Kyykkänen Rytköseltä korvauksia. Rytkönen myöntyisi maksamaan korvaukset. Mutta koska Rytkösellä ei ollut maksukykyä, Kyykkänen voisi hakea korvaukset Valtiokonttorilta. Valtiokonttori maksaa rikosperusteisia korvauksia uhreille, jos rikoksentehtäjä on varaton, kuten Rytkönen oli. Rahat saatuaan Kyykkänen siirtäisi ne Rytkösen tilille.

Kyykkänen suostui Rytkösen ehdotukseen päätyä maksumieheksi, vaikka oli itse tullut pahoinpidellyksi. Ratkaisu oli hänelle helpotus, sillä todellisuudessa vaihtoehtoja ei ollut. Järjestely oli Rytkösen ehto sille, että

yhteiselo vankilassa voisi jatkua ilman, että Kyykkänen saisi uudestaan turpaan.

Minä kutsuin tällaisia tapauksia vankilasovitteluksi. Joskus tällaisissa neuvotteluissa käytettiin välimiehiä, ja ratkaisut saattoivat olla myös oikeudenmukaisia. Tällä kertaa reilusta pelistä ei ollut tietoaakaan, mutta rauha palautui osastolle. Pamppujen ei tarvinnut enää huolehtia siitä, etteivät Rytkönen ja Kyykkänen törmäisi käytävillä tai ajautuisi samalle osastolle asumaan. Kyykkänen sai sopimuksellaan turvatakuut, eikä hänen tarvinnut pelätä Rytköstä. Myös Rytkönen hyötyi tilanteesta muutenkin kuin rahallisesti. Hän saattoi vedota tehtyyn sopimukseen, eikä vankilan koodisto velvoittanut häntä uuteen pahoinpitelyyn. Vaikka Rytkönen oli melkoinen kuuma-kalle, ei hänkään ehdoin tahdoin halunnut itselleen lisää vaikeuksia.

Rytkösen maailmassa Kyykkänen oli ainoa syyllinen tapahtumiin ja korvausjärjestely oikeudenmukainen. Ymmärsin Rytköstä silloin ja ymmärrän vieläkin. Tiedän myös sen, että vankilan ja rikollismaailman ulkopuolelta sekä Rytkösen tekoa että minun ymmärtäväisyyttäni on helppo arvostella. Vankilan ja rikollismaailman ulkopuolella ikäviä sanoja ja pahoja puheita ei voi costaa väkivallalla. Mutta alamaailman lakien mukaan vaihtoehtoja ei ole. Jos et kosta, olet heikko ja jätät jalkoihin. Näitä samoja alamaailman lakeja myös minä olin siis oppinut ymmärtämään. Se oli edellytys sille, että pystyin toimimaan ja tekemään töitä tuossa ympäristössä.

Ymmärtäminen ei silti tarkoittanut hyväksymistä.

Ymmärtäminen ja hyväksyminen ovat arkisessa kielenkäytössä merkitykseltään lähentyneet toisiaan. Ajoittain niitä käytetään jopa synonyymeina, vaikka merkitystasolla ero on valtava. Ymmärtäminen tulkitaan usein vähintäänkin haluksi hyväksyä jokin teko tai asia. Siitä ei kuitenkaan ole kysymys. Ymmärtäminen on edellytys sille, että voi ylipäättään ottaa kantaa asioihin tai ilmaista perustellun mielipiteen tai käsityksen. En tuolloin hyväksynyt tätä toimintamallia ja ratkaisua, mutta ymmärsin maailmaa, jossa olimme. Jouduin hyväksymään sen, että minä en voinut muuttaa itse asiaa.

Nyt, joitakin vuosia myöhemmin, tuo maailma tuntuu vieraammalta; kaukaisemmalta ja ehkä vääremmältä. Nykyisin väkivallan näkeminen ja kokeminen eivät ole enää minulle osa työnkuva. Silloin minun piti normalisoida se mielessäni, muuten en olisi pystynyt hoitamaan työtäni. En ollut silloinkaan väärässä, mutta ehkä mieleni käsittelee nyt eri olosuhteissa asioita eri näkökulmasta. Väkivallan normalisoinnille ei ole enää tarvetta.

Eräässä kirjailijatapahtumassa minulta kysyttiin, kuinka paljon vanginvartijat katsovat väkivaltaa sormien läpi; kuinka he antavat sen tapahtua. Kysymys oli tahallisen provosoiva, sillä se sisälsi oletuksen siitä, että niin tapahtuu. Kysyjän mielestä kyse oli siis vain siitä, kuinka paljon sitä tapahtuu. Mutta oletus oli väärä. Vastasin, että ei väkivaltaa katsota sormien läpi. En koskaan tehnyt niin, enkä koskaan havainnut, että niin olisi tehty.

Kysymys sai minut kuitenkin miettimään omaa moraalista vastuutani. Olisiko minun pitänyt nähdä enemmän tai puuttua aiemmin? Vaikka tein riittävästi, olisinko voinut tehdä enemmän? Olisiko se muuttanut mitään? Jos hyväksyin liian helposti sen, mitä en voinut muuttaa, olinko osa ongelmaa? En todellakaan luonut väkivallan käytön sallivia toimintamalleja, mutta hyväksymällä niiden olemassaolon, olin osa niitä ylläpitävää järjestelmää. En ihmisenä, mutta osana rakennetta.

Tämä ajatus on epämukava ja raskas. Se ei ole kovin reilu minua itseäni tai muita virkamiehiä kohtaan, sillä asioita on helpompi kyseenalaistaa nyt, kun aikaa on kulunut ja kun näkee kaiken kauempaa. Peilaan asioita nyt erilaisen työn ja osin muuttuneen sosiaalisen elinpiirin kautta. En enää ole vapaa-ajallani yhtä paljon tekemisissä pamppujen kanssa, joten en myöskään välillisesti altistu vankilan tapahtumille.

Nykyisin työskentelen lasten, nuorten ja perheiden parissa, tavallisten ihmisten, jotka kamppailevat erilaisten arjen kriisien ja kasvatuksen, terveysongelmien tai perhesuhteiden kuormituksen haasteiden kanssa. Heidän kohdallaan kyse ei ole rikollisuudesta tai vakavista turvallisuusuhkista. Taustalla voi kuitenkin olla samankaltaisia ilmiöitä ja inhimillisiä kokemuksia, esimerkiksi traumoja, huono-osaisuutta ja turvattomuutta, ja aina tarvetta tulla kohdatuksi. Sen sijaan, että arvioisin vaaroja tai riskejä, etsin nykyisin keinoja vahvistaa toivoa, osallisuutta ja selviytymistä. Se on suunta, johon ammatillinen kehitykseni minua vei jo vankilaurani aikana.

Toinen edellä kuvatun tarinan päähenkilöistä vahvisti omalta osaltaan käsitystäni siitä, että väkivaltaa matalalla kynnyksellä käyttävät henkilöt kohtaavat muita useammin tilanteita, joissa he joutuvat itse puolustautumaan väkivallalta. Heitä kenties pelätään, ja pelko saattaa ajaa potentiaaliset uhrin ylilyönteihin puolustautumisen osalta. Pian vapautumisensa jälkeen Rytönen kuoli väkivaltaisen kuoleman. Useiden ihmisten mielestä juuri edellä mainitusta syystä. Miekkaan hukkuminen on kielikuvana kummallinen, mutta voisi kai sanoa, että siihen tarttuminen saa kenties toisetkin tekemään niin. Yhden lyönnin Kyykäsestä minulla ei tämän tapauksen jälkeen ole muistikuvia. Hän painui takaisin siihen vankijoukkoon, joka lusi kakkunsa rauhassa ja huomiota herättämättä, vapautui aikanaan, ja ehkä palasi joskus vankilaan.

Vankilan poikkeavan maailman ja erilaiset lainalaisuudet tiedostaa parhaiten vasta sitten, kun sieltä poistuu. Sen vuoksi väkivalta ja vallankäyttö eivät enää ole minulle vain tapahtumia vankilassa. Ne ovat muuttuneet tarinoiksi ihmisistä, jotka pelkäsivät, vihasivat ja satuttivat muita. He yrittivät selviytyä. Näen eri tavalla myös ne aivan tavalliset ihmiset, jotka ovat vankilassa töissä. Harvalle heistä se on pelkkä työpaikka. Monet heistä ovat ylpeitä ammatistaan, vaikka eivät sitä myöntäisikään. Eivätkä he ehkä myöntäisi työnsä olevan vaikeaa tai kuormittavaa. Tuskin he edes tunnistaisivat tällaisia kysymyksiä. Se on heille normaalia.

Jos kohtaat joskus vanginvartijan ja kysyt häneltä, teetkö vaativaa, monipuolista, ihmissuhdetaitoja vaativaa

kuntoutus- ja turvallisuustyötä jatkuvan väkivallan uhan alla, saat ensin vastaukseksi hölmistyneen katseen ja sitten kuulet: ”En. Oon vanginvartija.”

Minä en enää kuulu tuohon heimoon, ja ehkä siksi näen asiat eri tavalla. Mies lähti Sörkasta, lähtikö Sörkkin vähän miehestä?

ENSIKOHTAAMISIA

Linnan hajut olivat hyökkääviä. Rööki haisi joka paikassa. Se sekoittui hieken, likaan ja seisoneeseen sisäilmaan. Ruuanjakokärryssä kärysi vankien inhokkiaamupala, ”limapuu”. Ruokalassa pampuille oli tarjolla aina tismalleen samaa ruokaa. Moni suosi omia eväitä. Jokaisen siiven tiloissa oli henkilökunnalla oma keittiö. Rundin normaali hajumaailma oli sekoitus kusta, paskaa, ruuantähteitä ja vanhaa viinaa. Kusen ja paskan haju viipyili selleissä ja käytävillä, vaikka niissä ei edes olisi ollut asukkaita. Vanhat viemärit eivät toimineet kunnolla.

Äänimaailma oli ajoittain painostava. Hiljaisuuden keskellä ovet paukkuivat ja salvat kolahtelivat. Joku huusi yksin sellissään raivon vallassa. Uutena tulokkaana yritin kestää hajuja, enkä osannut erottaa toisistaan vankilan tavallisia ääniä niistä, jotka olisivat vaatineet toimenpiteitä. Seurasin muiden reaktioita, ja yritin oppia. Aistini ylikuormittuivat, eikä kehoni vielä tiennyt, mikä oli normaalia.

Oli viikonloppu, joka tuohon aikaan tarkoitti leppoisampia työvuoroja, jos mitään erityistä ei sattunut. Vangeilla oli vapaata työstä, koulusta ja muista toiminnoista.

SATTUMUKSIA KIVEN SISÄLTÄ

Helsingin vankila eli Sörkka on vankimäärältään yksi Suomen suurimmista vankiloista. Mikko Kiiskilä työskenteli siellä vanginvartijana lähes kaksikymmentä vuotta, ja sinä aikana hän todisti monia erikoisia tapahtumia, jotka elävöittivät yleensä hyvin tasaista ja yksitoikkoista vankilaelämää.

Kirjassaan *Vankilatarinoita Sörkasta* Kiiskilä kertoo muun muassa, miten pyörätuolilla pakoon päässyt vanki saatiin kiinni, millainen traaginen loppu oli Viinikkalan latomurhasta tuomituilla, miten rasismi kitkettiin pois kokonaisesta vankilan siivestä ja millainen oli hänen uransa hulluin vankikuljetus.

Tarinat ovat usein tragikoomisia, mutta humoristisuudesta huolimatta ne valottavat myös vankiloiden ongelmia. Kirja kertoo myös, kuinka vankilan eristys muuttaa ihmistä, niin vankeja kuin vartijoitakin: kun maailma mahtuu neljän seinän sisään, pienistäkin asioista tulee valtavan suuria.

9 789528 703129

ISBN 978-952-870-312-9

99.1

WWW.BAZARKUSTANNUS.FI